

Katholieke pareltjes

In de zomermaanden trekken we er vaker op uit. Naar het strand of naar een meer. Aan de Gouwzee liggen Volendam en Marken. Ideaal om te bezoeken met het OV, de auto of de boot. Michel Bakker is u al voorgegaan en heeft de katholieke pareltjes opgezocht.

Van Sint Vincentius tot Jan Moenis, een katholieke tocht langs vier Zuiderzeedorpen

Doorgaans worden vissersdorpen verbonden met de zwaardere vleugels van de gereformeerde gezindte. Dat is vaak terecht. Maar Volendam is een zeer roomse uitzondering in de calvinistische kuststreek van de oude Zuiderzee. Die uitzonderingspositie is zelfs betiteld als 'het mysterie Volendam'. Ooit had het dorp het hoogste aantal Nederlandse missionarissen en priesterroepingen per vierkante kilometer. Over Edam en Monnickendam naar het protestante Marken dat toch nog een katholiek juweel blijkt te bezitten. Het eerste Waterlandse klooster (1235) stond zelfs op Marken: een uithof (dependance) van klooster Mariëngaarde bij het Friese Hallum. Marken, de naam is een 'afkorting' van Maria-kerke, werd in de 13^e eeuw door een storm van het vasteland gescheiden. Bereikbaar met de fiets over de dijk (1957) en over water met de Volendam Marken Express. Een tocht langs vier karaktervolle plaatsen.

De Koningshoeve in Edam

1 De Koningshoeve, Edam, Voorhaven 158

Het huis 'De Koningshoeve' werd in 1899 opgericht. In de loop der tijd ontwikkelde er zich onderwijsvoorzieningen, een internaat en een verzorgingshuis. In 1968 werd nog plaats geboden aan 60 ouderen en 39 interne leerlingen. Zusters van de Voorzienigheid bestierden het. Deze congregatie werd in 1852 gesticht in Amsterdam door pastoor P. Hesseveld, de bisschop van Haarlem Mgr. F. J. van Vree en Mietje (zuster Theresia) Stroot. In 1979 droegen de zusters de werkzaamheden aan leken over. Bouwbeeldhouwwerk (circa 1930) op de hoeken van de voorgevel. Links: Heilig Hartreliëf, rechts: Zuster met twee kinderen en een ouder paar. Tegeltableaus in portiek van Paus Pius XI en H. Margaretha-Maria Alacoque.

2 Sint Nicolaaskerk, Edam, Voorhaven 124

De Nicolaaskerk is een vroege waterstaatskerk. Zo genoemd omdat de bouw onder toezicht stond van ambtenaren van Rijkswaterstaat. Deze kerken werden zowel van binnen als buiten zeer sober uitgevoerd, meest met een neoclassicistische façade. In de 15e eeuw gingen de katholieken naar de Grote of Nicolaaskerk. Na de Alteratie (1578) namen ze hun intrek in een schuilkerk. Omstreeks 1611-1614 werd een kapel gebouwd aan het Noord Achterom. Nadat deze te klein was geworden, werd er begin 1700 een deel naast gebouwd. Pastoor Belderok (1810-1824) besloot de kerk te vergroten en te verbeteren; de ingang kwam aan de belangrijkste gracht van Edam te liggen, de Voorhaven. In 1846 telde de katholieke bevolking van Edam ongeveer 500, en die van Volendam 1000 zielen. De kerk was voor de Edammers groot genoeg. Maar om de Volendammers bij Edam te houden, besloot pastoor Haanraads een kerk te bouwen die 'nooit meer te klein zou worden'. Op 26 oktober 1847 wijdde hij de fraaie en grote parochiekerk in.

de Sint Nicolaaskerk in Edam

De Jozefschool in Volendam

4 R.K. basisschool Sint Jozef, Volendam, C.J. Conijnstraat 23-hoek St. Josephstraat

Deze basisschool werd geopend op 2 februari 1914. Directe aanleiding tot de oprichting was de verwoesting van de toenmalige openbare school door brand in de nacht van 18 op 19 februari 1912. Gezien de geloofsovertuiging bij het overgrote deel van de Volendammers eiste het plaatselijke kerkbestuur een katholieke jongensschool. Tegeltabelau uit 1913 met de vier kardinale deugden en de tekst

3 Interieurs Botterstraat, Volendams Museum, Volendam, Zeestraat 41

De bezoeker kan hier kennismaken met de rijke historie en folklore van Volendam. De balie in de hal was tot 1908 het buffet van de stationsrestaurant van Haarlem. De zaal 'Botterstraat' bevat vier authentieke interieurs met veel devotionalia uit het rijke roomse leven.

Het Volendams Museum aan de Zeestraat

De Sint Vincentiuskerk in Volendam

van Spreuken 10,4. Sinds 1893 genoten de meeste meisjes onderwijs bij de zusters Dominicanessen. Zij waren gehuisvest in de Mariaschool, de eerste katholieke school van Volendam.

5 Sint Vincentiuskerk, Volendam, Kerkepad 1

In de oude dorpskern staat de St. Vincentiuskerk. Tot 1860 moest de diepgelovige gemeenschap een lange wandeling over het Volendammer pad naar de Nicolaaskerk in Edam maken. Zij onderhielden deze Edamse kerk deels ook financieel. Om de geestelijkheid een eind aan deze situatie te laten maken staakten ze massaal hun godsdienstplichten. Het bisdom stemde toen in met de bouw van een eigen kerk, wat resulteerde in de Vincentiuskerk die anno 1860 gereed kwam. In 1908 werd er een grote ruime kerk met

toren tegenaan gebouwd, waarbij het eerste kerkje werd gesloopt. Het huidige orgel (1916) van Sybrand Adema is door Hubert Schreurs uitgebreid. Op 6 juni 1862 kreeg de Sint Vincentiuskerk nieuwe kruiswegstaties. Deze staan in de vastentijd jaarlijks langs een kruiswegroute door het dorp. De kruiswegstaties die nu in de kerk hangen, zijn gemaakt door de kunstschilder Pieter Geraeds (1944).

**De Visafslag
St. Vincentius in
Volendam**

6 Visafslag St. Vincentius, Volendam, Haven 41

In 1934 gebouwd in een zogeheten 'sobere zakelijk-expressionistische trant met streekeigen elementen'. Opdrachtgever was de Coöperatieve Afslagvereniging St. Vincentius. In de vloer van de grotendeels houten visafslag was een hijsluik. Op het dak is een ontluchtingstoren geplaatst met horizontale lamellen. Sinds de jaren '90 heeft de visafslag zijn oorspronkelijke functie verloren. Dit meest markante gebouw van de haven van Volendam bevat onder meer het Havenkantoor.

7 Beeld van Maria, Volendam, zuidelijke havenhoofd

In de zomer van 1952 werd door Volendammers voor de eerste keer deelgenomen aan een Nationale Banneuxbedevaart. De Limburgse Banneux-promotor, Leo Olivers, hield over de bedevaartsplek een voordracht. Diezelfde zondagavond liepen Olivers en kapelaan Drost naar het havenhoofd voor een groet aan de uitvarende Volendammer vissersvloot. Olivers was onder de indruk van hun saamhorigheid en Mariadevotie. Spontaan opperde hij:

**Het beeld van
Maria, Volendam**

**De Mariakerk
in Volendam**

"Hier op deze plaats zou het een prachtige plek zijn voor het plaatsen van een Mariabeeld, speciaal het beeld van O.L. Vrouw van Banneux." Op 19 juli 1953 voer de met vlaggen getooide vissersvloot met de botter *Volendam III* voorop naar het havenhoofd. Daar huldigde de Haarlemse bisschop Mgr. J.P. Huybers het beeld in.

8 Mariakerk, Volendam, Julianaweg 72

Volendam groeide met verschillende nieuwbouwwijken na de oorlog. De kerkcapaciteit werd al gauw te klein. De Mariakerk, toegewijd aan Maria Onze Lieve Vrouwe Sterre der Zee, werd op 1 juni 1962 officieel in gebruik genomen. De Vincentiusparochie had in die tijd ongeveer 9600 parochianen. Door de herverdeling over twee parochies kreeg de Mariakerk 4000 parochianen. De Mariakerk is een bouwwerk van de architecten A. Alberts en H. Oudejans. Zij werden daarbij ondersteund door ir. Nico van der Laan en de beroemde architect en priester Dom Hans van der Laan. Tot de waardevolle bezittingen van de Mariakerk behoren de 14 kruiswegstaties van glazenier Joep Nicolas (1963), rechts in de kerk. De Mariakerk is voor bezoekers dagelijks vrij toegankelijk.

9 Gevelsteen (17^e-eeuw), Monnickendam, Noordeinde 71

De profeet Elia moest in opdracht van God tegen Achab zeggen dat er een grote droogteperiode zou aanbreken als straf voor diens goddeloosheid. Elia werd door God naar de wadi Kerit gezonden, aan de oostkant van de Jordaan, waar hij onvindbaar zou zijn voor Achab. Daar brachten de raven hem 's ochtend en 's avonds brood

en vlees. Kijk ook naar de prachtige gevelsteen (1600-1625) met de Annunciatie op nr. 95.

10 Nicolaas en Antoniuskerk, Monnickendam, Noordeinde 19

De neogotische kerk (consecratie door Mgr. C.J.M. Bottemanne in 1900) is gebouwd naar een ontwerp van de architect J.H. Tonnaer uit Delft, een leerling van Pierre Cuypers. Tot de Reformatie kerkten de katholieken in de oude Nicolaaskerk. Paus Leo XIII gaf toestemming Antonius als tweede patroon toe te voegen. Gebrandschilderde ramen (1902) uit het atelier Nicolas te Roermond. Orgel uit 1912 door Jos H. Vermeulen.

De Nicolaas en Antoniuskerk

11 Waterlandsmuseum De Speeltoren, Monnickendam, Noordeinde 2-4

De romp van de ruim dertig meter hoge toren is vermoedelijk een overblijfsel van de 14^e-eeuwse parochiekerk van Monnickendam. De houten bekroning in Renaissance-stijl dateert uit de jaren 1591-1592, toen de kerk al verdwenen was en de toren reeds deel uitmaakte van een stadhuis. Klokkenstoel met luik klokken van onder andere Thomas Both. Mechanisch smeedijzeren uur- en speelwerk vervaardigd door Roeloff Othszn.

Het Waterlandsmuseum in Monnickendam

te Amsterdam (1595). Het klokken-spel is de oudste handbespeelbare beiaard ter wereld. Peter van den Gheyn II (1595-1597) maakte er vijftien klokken voor en Melchior de Haze nog twee (1687). Een aan het uurwerk verbonden blaasbalgconstructie laat een faam (gevlugelde vrouwfiguur, niet te verwarren met een engel) het aantal uren op een bazuin aangeven gelijktijdig met de uurslagen. Het museum is gewijd aan de geschiedenis van Monnickendam en Waterland.

12 Jan Moenis, Marker Museum, Marken, Kerkbuurt 44-47

Gevestigd in zes historische woningen. Een belangrijke plaats in het museum komt toe aan de 'dove schilder' Jan Moenis (1875-1953). Op het protestantse eiland Marken was hij lange tijd de enige rooms-katholiek die trouw naar Monnickendam

Jan Moenis

ter kerke ging. Als huisschilder werkte hij op en buiten het eiland; zijn sierlijke cijfers en letters waren in trek bij ieder die een naam of nummer op zijn botter of huis wilde laten zetten. Jan beschilderde ook 'schoolborden' (houten schooltassen), 'baawekistjes', en klompen met vele soorten bloemen, schepen, Marker- en exotische taferelen. ■

Michel Bakker

Met dank aan Kees Bont, Olga van de Klooster (foto's), Piet Korsman, Jan Machielsen, Tom Machielsen en het Noord-Hollands Archief.